

Цитування:

Ярошенко І. В. Особливості інтерпретації хорових творів С. Воробкевича в контексті творчого доробку А. Кушніренка: регіональні та інтегративні аспекти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2020. №4. С. 149-154.

Yaroshenko I. (2020). Peculiarities of interpretation of choir works of S. Vorobkevich in the context of A. Kushnirenko's oeuvre: regional and integrative aspects. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 149-154 [in Ukrainian].

Ярошенко Ірина Володимирівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри методики музичного
виховання та диригування
Навчально-наукового інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0097-5276>
yaroshenko_roman@ukr.net

**ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХОРОВИХ ТВОРІВ С. ВОРОБКЕВИЧА
В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ А. КУШНІРЕНКА:
РЕГІОНАЛЬНІ ТА ІНТЕГРАТИВНІ АСПЕКТИ**

Метою статті є охарактеризувати особливості інтерпретації хорових творів Сидора Воробкевича у творчому доробку А. Кушніренка та специфіку популяризації їх на західноукраїнських землях. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні матеріалів, які характеризують хорову творчість Сидора Воробкевича, що сприяє розвитку музичної культури краю та творчого доробку А. Кушніренка, який зробив великий вклад для популяризації хорової спадщини композитора. **Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше розглядається інтерпретація хорових творів Сидора Воробкевича в творчому та дослідницькому доробку відомого хорового диригента, композитора, організатора музичного життя на Буковині Андрія Кушніренка, який сприяв відродженню та популяризації забутої творчості С. Воробкевича. **Висновки.** У результаті дослідження виявлено, що специфіка хорових творів С. Воробкевича та особливості їх інтерпретації в творчому доробку А. Кушніренка є важливою складовою в українській хоровій спадщині, що сприяє відродженню та розвитку хорового мистецтва. Узагальнені результати творчої діяльності буковинських митців С. Воробкевича та А. Кушніренка, який вперше підняв із забуття музичну спадщину свого попередника, що заклав підвалини наукового вивчення народної пісенної творчості. Охарактеризована хорова творчість С. Воробкевича та дослідницька робота А. Кушніренка, особливості інтерпретації хорових творів. Акцентується увага на регіональні та інтегруючі аспекти історичної хорової спадщини буковинських митців.

Ключові слова: мистецтво, Буковина, музична діяльність, хорові твори.

Yaroshenko Iryna, Ph.D. of Arts, Associate Professor of the Methodology of Musical Education and Conducting of the Educational and Scientific Institute of Arts of the Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk

Peculiarities of interpretation of choir works of S. Vorobkevich in the context of A. Kushnirenko's oeuvre: regional and integrative aspects

The purpose of the article is to characterize the peculiarities of the interpretation of Sidor Vorobkevich's choral works in A. Kushnirenko's creative work and the specificity of their popularization in Western Ukrainian lands. **The methodology** of the research is to use materials that characterize the choral work of Sidor Vorobkevich, which contributes to the development of the musical culture of the region and the creative achievements of A. Kushnirenko, who made a great contribution to the popularization of the composer's choral heritage. **The scientific novelty** of the work is that for the first time the interpretation of Sidor Vorobkevich's choral works is considered in the creative and research work of the well-known choral conductor, composer, organizer of music life in Bukovyna Andriy Kushnirenko, who contributed to the revival and popularization of forgotten creativity. **Conclusions.** The research revealed that the specificity of S. Vorobkevich's choral works and the peculiarities of their interpretation in A. Kushnirenko's creative work is an important component in the Ukrainian choral heritage, which contributes to the revival and development of choral art. Generalized results of the creative activity of Bukovyna artists S. Vorobkevich and A. Kushnirenko, who first raised from oblivion the musical heritage of his predecessor, which laid the foundations of the scientific study of folk song creativity. Choral creativity of S. Vorobkevich and A. Kushnirenko's research work, peculiarities of interpretation of choral works are characterized. The focus is on regional and integrative aspects of the historical choral heritage of Bukovyna artists.

Key words: art, Bukovyna, musical activity, choral works.

Актуальність теми дослідження. Аналізуючи особливості інтерпретації хорових творів Сидора Воробкевича в контексті творчого доробку Андрія Кушніренка розкриваються нові сторінки багатогранного таланту буковинського митця та його внесок в українську музичну культуру. Завдяки багаторічній невтомній науково-дослідницькій праці та широкій концертній діяльності професора Андрія Кушніренка була повернута до життя несправедливо забута музична спадщина славетного митця, видатного буковинського письменника і композитора Сидора Воробкевича. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням композиторської діяльності буковинських митців, необхідністю використання доопрацьованих вокально-хорових творів у сучасній хоровій практиці.

Аналіз досліджень і публікацій. В українській музикознавчій науці проблема відродження та особливості інтерпретації забутих хорових творів західноукраїнських композиторів другої половини XIX – XX століть знайшла своє відображення у працях М. Білинської, І. Гриневецького, М. Загайкевич, С. Павлишин, в наукових статтях Й. Волинського, Р. Горака, Л. Мазепи, Т. Старух, Є. М. Черепанина, Л. Кияновської. Але на сьогоднішній день немає досліджень, які б всебічно розкрили та аналізували особливості інтерпретації хорових творів Сидора Воробкевича в контексті творчого доробку Андрія Кушніренка. Саме тому виникає необхідність у глибшому аналізі, вивченні та використанні творчої спадщини видатних митців, у тому числі і Сидора Воробкевича, яка є духовним надбанням українського мистецтвознавства і формує сьогодні сучасну гармонійну особистість.

Метою статті є виявити та оцінити з сучасних позицій внесок С. Воробкевича у розвиток музичного життя Буковини в контексті творчого доробку Андрія Кушніренка.

Виклад основного матеріалу. Завдяки Буковинському ансамблю під керівництвом А. Кушніренка вперше на Буковині зазвучала духовна музика, яка у роки тоталітарного атеїзму була, здається, назавжди похована в архівах бібліотек, музеїв, розпорошена по приватних колекціях в Україні і в далеких діаспорах. Для того, щоб повернути до життя неоціненну духовну спадщину, доводилося спочатку провести копітку науково-дослідницьку роботу. У виконанні Буковинського ансамблю пісні і танцю

зазвучали несправедливо забуті твори геніальних українських композиторів XVIII століття Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, твори Д. Січинського, М. Вербицького, О. Нижанківського, Т. Топольницького.

Шляхом пошуку йшов А. Кушніренко зі своїм колективом, здійснюючи благородну місію відродження творчості буковинського композитора, поета, прозаїка і драматурга Сидора Воробкевича. Музика «жайворонка нашого відродження», як назвав його І. Франко, зазвучала у концертах Буковинського ансамблю під орудою А. Кушніренка, твори нашого краянина були записані колективом на грамплатівку на фірмі «Мелодія». Ця благородна справа могла здійснитися завдяки колосальній дослідницькій роботі А. М. Кушніренка, який відшукував твори С. Воробкевича в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника, Чернівецькому обласному державному архіві, відповідному відділі Чернівецького краєзнавчого музею, приватних архівах тощо [5; 6]. Йому довелося розшифровувати авторські рукописи С. Воробкевича, виправляти помилки, дописувати пропущені ноти, а часом і цілі фрази, поліпшувати голосоведення і фактуру хорових творів. Подвижницька праця А. Кушніренка з редагування творів Сидора Воробкевича увінчалася успіхом. 1996 року вийшла збірка «Хорові твори С. Воробкевича» у видавництві «Музична Україна», а в 2003 році, з нагоди 100-річчя з дня смерті композитора, у видавництві «Прут» – другий випуск Воробкевичевих творів.

А передувала цьому копітка робота всього колективу Буковинського ансамблю на чолі з його багаторічним художнім керівником і головним диригентом А. Кушніренком з підготовки у 1993 році двох концертних програм, що були приурочені до фестивалю «Буковинські візерунки», а саме: «З народних джерел» та «Хорові твори Сидора Воробкевича», які отримали високу оцінку на Першому Всеукраїнському фестивалі відродження українського мистецтва «Таланти твої, Україно». Саме про підготовку концерту «Хорові твори Сидора Воробкевича» та неординарну постать в українській культурі і значний доробок композитора зупинемося більш детально.

Сидір Воробкевич (1836–1903 рр., літературний псевдонім – Данило Млака) був не тільки першим професійним композитором Буковини, що став відомим в усій Україні в

галузі музики, а й поетом, прозаїком, драматургом, педагогом, дослідником фольклору, невсипущим громадським діячем і палким патріотом.

Здобувши разом з духовною середню музичну освіту в Чернівцях, С. Воробкевич продовжує навчання у Віденській консерваторії. Отримавши диплом, який давав йому право працювати вчителем музики і співів, він з 1875 по 1901 рік працює професором музики Чернівецького університету, викладає співи і веде хори в учительській гімназії та духовній семінарії. С. Воробкевич був видатним громадським діячем – одним із засновників чернівецького товариства «Руська бесіда».

У спадщині композитора понад 600 музичних творів різних жанрів: 26 музично-драматичних вистав, серед яких історичні драми «Петро Конашевич-Сагайдачний», «Кочубей і Мазепа», опера-мелодрама «Убога Марта», понад 400 хорів, з яких 250 на власні вірші; близько 50 творів на слова Т. Г. Шевченка, з яких особливо виділяються 12 чоловічих хорів, понад 40 солоспівів на власні тексти, обробки народних пісень, симфонічні і камерно-інструментальні композиції, скомпоновано близько 40 літургій, написано і надруковано 8, та інші духовні твори [2].

Твори С. Воробкевича у свій час були досить популярними. Їх залюбки виконували знані тоді в Західній Україні аматорські хорові колективи, а також такі всесвітньо відомі українські оперні співаки, як С. Крушельницька, О. Руснак, Ф. Лопатинська, І. Іваницька... Однак через свою свободолюбивість, національно-патріотичний пафос вони ніяк не могли бути до вподоби ні царському, ні боярському, ні більшовицьким правителям, які, скориставшись тим, що був він особою духовного сану, знайшли привід охрестити його реакціонером і буржуазним націоналістом.

Ім'я Сидора Воробкевича протягом десятиліть було викреслене радянською системою з історії пісенної культури. І навіть, коли часом пробивались на професійну сцену популярні його пісні «Над Прутом у лузі» та «Заграй ми, цигане старий», прізвище автора замовчувалося, а самі пісні співалися, як народні. Однак уже в 60-х роках, а потім і пізніше в окремих виданнях почали з'являтися друком твори композитора. Це стосується, в першу чергу, хорів на вірші Т. Г. Шевченка «Думи мої, думи мої» та «Тече вода» в перекладі для мішаного хору Г. Топольницького і В. Василевича,

«Задзвенімо разом, браття» в аранжуванні Я. Ярославенка, «Родимий краю» та «Вечір» в обробці А. Кос-Анатольського і М. Колесси. Та все ж найбільше зробив для повернення доброго імені С. Воробкевича в лоно рідної культури А. Кушніренко, якому поруч із творчою довелось вести довгу й виснажливу науково-дослідницьку і пошукову діяльність, працюючи в архівах Чернівців, Києва, Львова.

Особливого розмаху його праця набула під час підготовки до вшанування 150-річчя від дня народження С. Воробкевича. Тоді й зародилась у нього ідея опублікувати збірник хороших творів композитора, а найкращі з них «Думи мої, думи мої», «Тече вода», «Пам'ять руським кобзарям», «Чом красна Буковина», «Над Прутом у лузі», «Вечір», «Веснянка», «Туга» та інші записати на грамплатівку на фірмі «Мелодія».

Концерт, що відбувся в лютому 1993 року в день преподобного Сидора в органному залі Чернівців, проходив при повному залі. Він засвідчив, що хори Воробкевича є справжнім здобутком в історії нашої музики. їм притаманні надзвичайно багате розмаїття почуттів, широка амплітуда настроїв, мелодична витонченість і щирий патріотизм. А. Кушніренко, під орудою якого відбувся концерт, сам коментував окремі твори, докладно розповідав про тривалий процес їх дослідження. Першими в програмі звучали «Думи мої, думи мої» та «Тече вода» на вірші Т. Шевченка, за ними «Пам'ять руським кобзарям» – твір, що оспівує велику роль для України провідників нашого духовного відродження – Т. Шевченка, М. Шашкевича, Ю. Федьковича. А далі звучали аранжовані А. Кушніренко «Чом красна Буковина», «Рідна мова», а також «Над Прутом у лузі», «Гори Карпати», «Вечір», «Веснянка», «У лісі», «Зозуля», «Заграй ми, цигане старий», бадьора, молодіжна «Задзвенімо разом, браття» і козацька заклична «Гайда з нами в Цареград» на вірші В. Гринківа та інші. Закінчився концерт трьома уривками з літургії св. І. Золотоустого – «Святий Боже», «Херувимська» та «Яко да Царя».

«Коли під позолоченим склепінням органного залу божественно лунав той спів, то здавалося, що ангельська прозора «Алілуя» сягає небес і слухає його сам Господь, благословляючи нас на добрі діла.

А ще здалося, що ансамбль, виконуючи всю програму (за винятком двох творів) без музичного супроводу, піднявся на одну з найвищих своїх вершин. Особливо вражало протяжно-чародійне піано і піанісимо, коли

хор, використовуючи так зване ланцюгове дихання, звучав довго-довго. Складалось враження, що він взагалі не дихає. Кушніренко в цій справі був майстром першої величини і ансамбль тут, як ніде, показав свій давно плеканий академічний спів... Що ж до інтерпретації творів, то вони тепер напевно стануть еталоном для диригентів інших майбутніх виконавців.

В ансамблю є свої виконавські традиції, що відзначаються високим професіоналізмом. Цього разу він зачарував слухачів (а в залі була переважно досвідчена публіка) широтою нюансової палітри, тембральним багатством і взагалі високою вокальною культурою» [8]. А через три роки перша збірка музичних творів видатного буковинського митця С. Воробкевича таки побачила світ [4].

Незважаючи на свою зайнятість, А. Кушніренко з великою любов'ю і відповідальністю до справи упорядкував, відредагував і науково прокоментував досить складний і великий за обсягом музичний матеріал. Презентація збірника відбулася 11 грудня 1996 року в залі обласної філармонії. Концерт із творів, що вмістило це видання, був даний найкращими мистецькими силами Буковини безкоштовно. Вів вечір мистецтвознавець А. Добрянський, який сказав: «Ми відроджуємось разом із Сидором Воробкевичем. Він крізь століття благає не забути рідну мову, а твори його – окраса національного духу». Концерт колективу Заслуженого Буковинського ансамблю пісні і танцю під орудою А. Кушніренка пройшов з великим успіхом і став вечором незабутньої світлої пам'яті великого сина України Сидора Воробкевича, висока духовна і творча спадщина якого так довго пробивала собі шлях до нащадків.

Про загальний характер творів свідчать слова С. Воробкевича, які послужили епіграфом до збірки: «Зібрав я сі музикальні твори для моїх дітей і добрих людей потомства, щоби знали, як я около розвою народної музики трудився і працював». У вступній статті «Буковинський жайвір», яку написав упорядник А. Кушніренко і якою відкривається книжка, подані основні етапи життєвого і творчого шляху композитора, а також стисла характеристика основних груп творів С. Воробкевича, історичні відомості про їх публікацію та збереження. Особлива увага приділена хоровим композиціям, які були розшукані, зібрані, а також розшифровані і аранжовані упорядником.

Надзвичайно важливим фактом є й те, що, здійснюючи копітку редакційну роботу над музичним матеріалом, А. Кушніренко не залишив поза увагою і літературні тексти. До роботи над ними він залучив науковця Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича доцента М. Юрійчука та поетесу М. Матіос. Твори, що подаються у цьому виданні, згруповані в розділи, які передбачав колись і сам С. Воробкевич: хорові твори на поезії Т. Шевченка; пісні патріотичні, козацькі та інші; пісні любовні, прощальні, розлуки; комічні, жартівливі пісні та інші; хори мішані та однорідні; духовна музика; Многая літа.

Всього видання містить 55 творів, більшість з яких – прості, музично невибагливі чотириголосні композиції у стилі, наближеному до традицій німецького «Лізертафель». Загальною об'єднуючою для них рисою є м'який ліризм, щирість вислову, простота і чітка завершеність форми, свіжість музичної мови, мелодичне багатство, яке іде від української народної пісні...

Що стосується духовних творів, то вони представлені у збірнику досить скромно, бо в часи войовничого атеїзму їх збереженням і вивченням ніхто не займався. Разом із тим, багато духовних композицій С. Воробкевича були написані для виконання у румунських церквах, що було пов'язано з кращою оплатою та на загал вищим творчим рівнем існуючих тут хорових колективів. Це привело до того, що під час сталінської «реформи» церкви на західних землях України (Галичині, Буковині, Бесарабії) і все, що не могло згодитися у практиці богослужінь офіційної РПЦ, знищувалось. Тому пошукові роботи саме в цій ділянці творчості «Буковинського жайвора» з нетерпінням чекають на своїх майбутніх дослідників [10, 82–87].

Вихід друком у світ збірника «Хорові твори С. Воробкевича» став значним внеском у справу розбудови української музичної культури. Преса, музична громадськість України високо оцінили цю неординарну мистецьку подію. Так, кандидат мистецтвознавства Б. Сюта відзначив: «Приємною подією для шанувальників вітчизняної хорової творчості став збірник музичних творів С. Воробкевича, що недавно вийшов у світ у видавництві «Музична Україна». Сталося це завдяки самовідданим зусиллям земляка композитора – народного артиста України, лауреата Державної премії імені Т. Г. Шевченка Андрія Кушніренка... Гадаю, що ці композиції зберегли донині не лише свої музично-дидактичні особливості,

але й можуть служити добрим засобом виховання доброго мистецького смаку в молодих музикантів» [9].

Не запізнився з високою оцінкою унікального видання і старійшина української музики, народний артист, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, професор, дійсний член Української академії мистецтв М. Ф. Колесса. В листі до А. Кушніренка він писав: «Сердечно дякую Вам за прекрасно видану збірку хорових творів С. Воробкевича. Ця збірка вартісна ще й тим, що в ній поміщені твори досі взагалі, або майже незнані. Дуже мені сподобалася Ваша вступна стаття. Написана дуже гарно і грамотно. Тепер я, прочитавши Вашу вступну статтю, спокійно переграю собі хор за хором і люблюсь гарною і безпретензійною музикою. Це справді подиву гідне, що Вам вдалося в теперішньому важкому перехідному часі підготувати і так гарно видати цей збірник» [1].

Збірник хорових творів С. Воробкевича за редакцією та упорядкуванням професора А. Кушніренка, який вийшов друком у Чернівцях у 2003 році [3], по суті є продовженням 1 випуску хорових творів композитора, проте твори, що увійшли до 2 випуску, публікуються вперше. Збірник умовно поділений на чотири розділи.

У першому розділі містяться хорові твори патріотичної тематики, які присвячені важливим історичним подіям, зокрема: кантата «В пам'ять смерті Тараса Шевченка», кант «Во славу Кирилу і Мефодію» (в честь їх 1000-літнього ювілею), «Ми, діти рідні кобзарів», «То моя Буковина, мій милий синій Прут»; пісні козацькі: «Козацька піснь», «Козак Гарасим», «Палій», «Гусяр»; пісні ліричні і жартівливі: «Серенада», «Поцілуй», «Ластівочко», «Ой Василю, Васильчику», «Катеринко моя», «Щебетушко ти маленька». З метою удосконалення звучання в ряді партитур цих творів упорядником було зроблено відповідну музичну редакцію. Різноманітність тематики вищеназваних творів свідчить про широке коло інтересів композитора.

У другому розділі подано хорову в'язанку з українських народних пісень під назвою «Вінок сплетінь із родимих квітів». Рукопис цього твору, що знаходиться в Інституті літератури НАН України ім. Т. Г. Шевченка, не був як слід упорядкований. З невідомих причин переплутана послідовність пісень, з яких складається ця в'язанка. Варіант, що подається до друку, має тепер логічний зв'язок, який обумовлюється тональним планом,

певним змістом і сюжетною лінією. Крім того, А. Кушніренком проставлені відповідні ключові знаки, темпи, агогічні і динамічні відтінки, яких у даній партитурі не вистачало. Разом з тим, виправлено ряд помилок, які траплялися в рукописі, в деяких місцях удосконалено голосоведення і доповнено гармонію, притаманну стилю композитора. Наявність цієї в'язанки в доробку С. Воробкевича засвідчує про неабиякий інтерес композитора до української народної пісні, яку він так щиро плекав, називаючи її «талісманом, що відкриває таємниці минулого», і закликав «уважно вивчати її, бо це – історія народу». Створюючи такі «кводлібети», Сидір Воробкевич ставив собі за мету таким чином широко популяризувати українські народні пісні, що відігравали важливу роль у вихованні національної свідомості місцевих українців. Є сподівання, що й сьогодні ця в'язанка як художній хоровий твір викличе певний інтерес виконавців і поповнить їх репертуар.

Третій розділ складений з духовної музики, зібраної з рукописних варіантів у приватних осіб, а також з окремих фрагментів літургії для чоловічого хору, таких як «Святий Боже», «Херувимська» і «Яко да Царя», «Милість миру», «Отче наш», «Єдин свят», «Хваліте Господа», «Нехай сповняться уста наші», «Буде ім'я Господнє», «Слава Отцю і Сину» і «Христос воскрес» з Божественної літургії Святого Йоана Золотоустого. Транскрипцію нот при перекладі зі старослов'янського тексту на українську мову зробив сам упорядник – професор А. Кушніренко.

У четвертий розділ ввійшли оригінальні пісні С. Воробкевича, що були опубліковані у трьох випусках «Співаника для шкіл народних» (Відень, 1889, 1892) в одноголосному і двоголосному варіантах. З метою поповнення репертуару дитячих хорових колективів і ширшої популяризації оригінальних дитячих пісень С. Воробкевича, їх у цьому збірнику подано в 3-голосному викладі в аранжуванні А. Кушніренка, які, безперечно, будуть мати широке застосування у шкільній практиці. Адже ці пісні носять виховний характер, наприклад, такі як «Наша Буковина» – виховує любов до рідного краю; «Вставайте, діти» – любов до праці; «Веснянка» – любов до природи; «Величайте Бога», «Бог все знає» і «Молитва до святого Миколая» – пісні релігійного змісту, що виховують у дітей високі моральні якості.

Для кращого розуміння і сприйняття деякі слова в текстах, що подані в рукописі, дещо змінені і наближені до сучасної вимови з урахуванням місцевого діалекту [3, 3].

Отже, завдяки багаторічній невтомній науково-дослідницькій праці та широкій концертній діяльності професора Андрія Кушніренка була повернута до життя несправедливо забута музична спадщина славетного митця, видатного буковинського письменника і композитора Сидора Воробкевича, багатогранна творчість якого стала вагомим духовним надбанням національної української музичної культури.

Висновки. Характеризуючи особливості інтерпретації хорових творів Сидора Воробкевича в контексті творчого доробку Андрія Кушніренка варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку хорової культури України творча спадщина С. Воробкевича зовсім не втратила своєї актуальності. Подальше вивчення особливостей інтерпретації творів Сидора Воробкевича дає перспективну можливість значно глибше дослідити загальний розвиток професійної музичної культури Буковини.

Література

1. Архів А. Кушніренка. Лист від М. Ф. Колесси від 16.12.1996 р.
2. Білинська М. Сидір Воробкевич. Київ, 1982.
3. Воробкевич С. Хорові твори. Без супроводу : Вип. 2. Чернівці, 2003.
4. Воробкевич С. Хорові твори. Київ, 1996.
5. Гнедаш Р. На верховині життя. Буковина. 2003. 17 жовт.

6. Гнедаш Р. Свято буковинського жайвора. Буковина. 1996. 18 груд.

7. Мистецькі обрії Андрія Кушніренка Музичне краєзнавство Буковини : хрестоматія. Вип. 2. Чернівці, 2003.

8. Селезінка В. Ожили жайвора пісні. Буковина. 1993. 6 бер.

9. Сюта Б. Повернення Сидора Воробкевича. Культура і життя. 1996. 18 груд.

10. Ярошенко І. Мистецтвом вселені шляхи. Андрій Кушніренко – диригент, композитор, педагог. Чернівці : Прут, 2004. 220 с.

References

1. Archive of A. Kushnirenko Letter from MF Kolessa (1996). [in Ukrainian].
2. Bilinskaya, M. (1982). Sidor Vorobkevich. Kyiv [in Ukrainian].
3. Vorobkevich, S. (2003). Choral works. Unaccompanied. Chernivtsi [in Ukrainian].
4. Vorobkevich, S. (1996). Choral works [in Ukrainian].
5. Gnedash, R. (2003). At the top of life. Bukovina [in Ukrainian].
6. Gnedash, R. (1996). Holiday of Bukovyna lark. Bukovina [in Ukrainian].
7. Andrei Kushnirenko's Artistic Horizons Musical History of Bukovina: Readings (2003) No. 2. Chernivtsi [in Ukrainian].
8. Selezinka, V. (1993). The Lives of the Song Glee. Chernivtsi: Bukovina [in Ukrainian].
9. Syuta, B. (1996). Return of Sidor Vorobkevich. Culture and life [in Ukrainian].
10. Yaroshenko, I. (2004). Art of the universe paths. Andrey Kushnirenko - conductor, composer, teacher. Chernivtsi: Prut. 220 p. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 12.10.2020
Отримано після доопрацювання 02.11.2020
Прийнято до друку 09.11.2020*